

Товариство з обмеженою відповідальністю «Всеосвіта»

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом директора ТОВ «Всеосвіта»

№ 15 від 30 червня 2026 р.

Іван ЛИТВИНЕНКО

ПРОГРАМА

**підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів
дошкільної та загальної середньої освіти**

**«СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ У РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ»**

м. Київ – 2026

Розробник(и): ТОВ «Всеосвіта» та Тетяна Гаугаш, сімейна та корекційна психологиня, логопедина, асистентка вчителя, арттерапевтка, сертифікована тренерка, спікерка та організаторка онлайн, офлайн фестивалів, авторка та розробниця Т-ігор, МАК

Напрямок підвищення кваліфікації: розвиток професійних компетентностей (психолого-педагогічна, інклюзивна, методична, управлінська); проектування та адаптація інклюзивного освітнього середовища; впровадження інструментів сенсорної інтеграції в освітній процес ЗДО та початкової школи; подолання поведінкових та емоційних криз сенсорного походження.

Розроблено на основі: програму укладено відповідно до сучасної державної освітньої політики, Базового компонента дошкільної освіти, Концепції Нової української школи, стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні та п. 10 постанови КМУ від 21 серпня 2019 року № 800 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою КМУ від 27 грудня 2019 року № 1133).

Термін дії програми: постійно.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми: зростання кількості дітей із розладами сенсорної обробки (SPD) та труднощами сенсорної інтеграції ставить перед сучасними педагогами ЗДО та початкової школи серйозні виклики. Поведінкові прояви, такі як хронічна неуважність, агресія, відмова від їжі, рухова розгальмованість чи емоційні зриви, часто є наслідком сенсорного перевантаження, а не вередливості. Невміння розпізнати сенсорну першопричину призводить до неефективних педагогічних дій, дезадаптації дитини та емоційного вигорання самих педагогів.

Програма покликана сформуванати у вихователів, учителів та керівників закладів світогляд «сенсорного дизайнера», здатного відмовитися від поверхневого оцінювання поведінки на користь глибокого нейропсихологічного погляду. Курс пропонує систему практичних інструментів — від первинного спостереження та складання індивідуального сенсорного профілю до моделювання сенсорної дієти й переформатування групових кімнат у передбачуване, інклюзивне й безпечне середовище.

Цільова група: вихователі, методисти та керівники закладів дошкільної освіти; учителі початкових класів; асистенти вихователів та вчителів; практичні психологи, спеціальні педагоги (логопеди, сурдопедагоги, ерготерапевти) та психологи Центрів професійного розвитку педагогічних працівників (ЦПРПП).

Обсяг (тривалість): 30 академічних годин / 1 кредит ЄКТС.

Особливості реалізації програми: курс має яскраво виражену практико-орієнтовану спрямованість, навчання передбачає розбір реальних інклюзивних кейсів дезадаптації дітей, опанування алгоритмів диференціальної діагностики (гіпер-, гіпочутливість, сенсорний пошук) та розробку прикладних продуктів: індивідуальних карт сенсорної дієти, візуальних розкладів, а також чек-листів для проектування сенсорних куточків у групах ЗДО та класах НУШ.

Вид підвищення кваліфікації: курс (навчання за програмою підвищення кваліфікації).

Форма (форми) підвищення кваліфікації: дистанційна.

Мета підвищення кваліфікації: формування та розвиток професійних компетентностей педагогів щодо розпізнавання особливостей сенсорної інтеграції дітей; опанування методології складання сенсорного профілю та розробки індивідуальної сенсорної дієти; проектування та створення інклюзивного, передбачуваного мультисенсорного середовища в закладі освіти для забезпечення емоційного благополуччя та успішної адаптації кожної дитини.

Завдання підвищення кваліфікації:

1. Ознайомити слухачів із теоретико-методологічними основами сенсорної інтеграції та закономірностями розвитку сенсорних систем від народження до школи.
2. Навчити диференціювати типи порушень обробки сенсорної інформації (модуляція, дискримінація, сенсорно-моторні розлади).
3. Сформуванати практичні навички збирання анамнезу, проведення спостереження в природних умовах та побудови індивідуального сенсорного профілю дитини.

4. Опанувати технологію розробки та впровадження заспокійливих, організуючих та активізуючих технік у межах персональної «сенсорної дієти».
5. Навчити моделювати та структурувати мультисенсорний простір ЗДО / класу (облаштування заспокійливих куточків, ресурсних коробок та тематичних осередків розвитку).
6. Сприяти налагодженню ефективного партнерства між педагогами, керівництвом закладу та батьками для створення єдиної сенсорно-безпечної стратегії підтримки дитини.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

За професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (наказ МОН № 1225 від 29.08.2024) професійні: А2. Предметно-методична, Б1. Психологічна, Б2. Інклюзивна компетентність, Б3. Компетентність педагогічного партнерства, Г2. Організаційна, Г3. Оцінювально-аналітична.

За професійним стандартом «Вихователь закладу дошкільної освіти» (наказ Мінекономіки № 620-21 від 19.10.2021) професійні: А2. Організаційна, А4. Предметно-методична, Б1. Психоемоційна, Б2. Проєктувальна, В1. Інклюзивна компетентність, Г1. Здатність до навчання впродовж життя.

За професійним стандартом «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (наказ Мінекономіки № 967 від 17.09.2021) професійні: В1. Лідерська компетентність, В2. Емоційно-етична компетентність, В3. Компетентність педагогічного, соціального та мережевого партнерства, Г3. Проєктувальна, Д1. Інноваційна.

За професійним стандартом «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» (наказ Мінекономіки № 620-21 від 28.09.2021) професійні: А2. Проєктувальна, Б1. Організаційна (управління інклюзивним процесом), Б3. Комунікативна, Г2. Емоційно-етична.

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

- 1) **знатимуть:** сутність поняття «сенсорна інтеграція» та етапи її онтогенетичного розвитку; класифікацію порушень обробки сенсорної інформації; специфіку функціонування базових сенсорних систем; сутність, структуру та завдання персональної сенсорної дієти; вимоги до організації інклюзивного мультисенсорного середовища в ЗДО;
- 2) **вмітимуть:** виявляти прояви гіпер-, гіпочутливості та сенсорного пошуку у дітей; проводити спостереження в природних умовах та інтерпретувати анкети-опитувальники батьків; розробляти карти сенсорної дієти; інтегрувати сенсорні вправи у візуальні розклади; структурувати простір групової кімнати/класу (організовувати тихі куточки, зони розвантаження);
- 3) **володітимуть навичками:** побудови індивідуального сенсорного профілю дитини; підбору та застосування заспокійливих, організуючих та активізуючих технік; ведення конструктивного діалогу з батьками та колегами для реалізації єдиної стратегії супроводу дитини з сенсорними дефіцитами.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації: критерієм успішності є правильне виконання не менше ніж 60% тестових завдань.

Документ про підвищення кваліфікації: сертифікат про підвищення кваліфікації встановленого зразка, виданий ТОВ «Всеосвіта» згідно з Постановою КМУ № 800 та верифікований на Державній інформаційно-комунікаційній системі підтримки організації, забезпечення та реалізації професійного розвитку педагогічних та/або науково-педагогічних працівників «Вектор».

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програмою передбачено поєднання теоретико-нейробіологічного аналізу з покроковим практикумом розробки корекційно-розвивального інструментарію. Особливістю навчання є розбір реальних кейсів дезадаптивної поведінки дітей та проектування індивідуальних сенсорних дієт для впровадження в інклюзивне середовище ЗДО та початкової школи.

Зміст програми складається з 3 модулів та 12 взаємопов'язаних тем. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі складають підсумковий тест із 15 питань. Максимальна кількість балів, яку можуть отримати учасники, - 100 балів. Прохідний бал - 60 балів.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає: 30 год, з них: 8 год - лекційні заняття, 18 год - практична робота, 2 год – самостійна робота, 2 год - контрольні заходи (підсумковий тест).

Навчально-тематичний план

Назва навчальних тем і модулів	Лекції (год)	Практичні заняття (год)	Самостійна робота (год)	Контрольні заходи (год)	Усього (год)
МОДУЛЬ 1. Сенсорна інтеграція та її вплив на розвиток пізнавальних процесів					
Тема 1.1. Ознайомлення з поняттям «сенсорна інтеграція»	1	1	-	-	2
Тема 1.2. Розвиток сенсорної інтеграції від народження до школи	1	1	-	-	2
Тема 1.3. Типи порушень сенсорної інтеграції	2	2			4
Усього по модулю 1	4	4	-	-	8
МОДУЛЬ 2. Функціонування та корекція систем сенсорного сприйняття					
Тема 2.1. Пропріоцептивна система	2	2	-	-	4
Тема 2.2. Вестибулярна система	1	1	-	-	2
Тема 2.3. Тактильна система	1	1	-	-	2

Назва навчальних тем і модулів	Лекції (год)	Практичні заняття (год)	Самостійна робота (год)	Контрольні заходи (год)	Усього (год)
Тема 2.4. Аудіальна система	1	1	-	-	2
Тема 2.5. Візуальна система	1	1	-	-	2
Тема 2.6. Смакова та нюхова системи	1	1	-	-	2
Усього по модулю 2	5	5	-	-	10
МОДУЛЬ 3. Практичні аспекти роботи з дітьми з сенсорними порушеннями					
Тема 3.1. Складання сенсорного профілю дитини	2	2	-	-	4
Тема 3.2. Сенсорна дієта	1	2	-	-	4
Тема 3.3. Формування сприятливого середовища в ЗДО	1	1	-	-	-
Усього по модулю 3	4	4	-	-	8
Підсумкові заходи (Фінальне тестування на платформі)	-	-	2	2	4
УСЬОГО ГОДИН	8	18	2	2	30

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Сенсорна інтеграція та її вплив на розвиток пізнавальних процесів

Тема 1.1. Ознайомлення з поняттям «сенсорна інтеграція».

Поняття сенсорної інтеграції як неврологічного процесу організації відчуттів, що використовуються для взаємодії зі світом. Анатомічні засади хемо-, механо- та фоторецепції. Роль лімбічної системи та кори півкуль у формуванні емоційної забарвленості відчуттів. Сенсорна обробка як фундамент для вищих психічних функцій, навчання, мовлення та соціальної адаптації.

Тема 1.2. Розвиток сенсорної інтеграції від народження до школи.

Закономірності та етапи сенсорного розвитку в онтогенезі. Розвиток слухових та зорових навичок в утробі матері. Взаємозалежність сенсорних систем у перші роки життя. Роль повзання, маніпуляцій із предметами та вільної рухової активності у дошкільному віці. Вплив сенсорної інтеграції на білатеральну координацію, дихання, поставу, самооцінку та формування праксису (моторного планування).

Тема 1.3. Типи порушень сенсорної інтеграції.

Сучасна класифікація порушень обробки сенсорної інформації. Розлади сенсорної модуляції: сенсорна підвищена чутливість (гіперчутливість), знижена чутливість (гіпочутливість) та активний сенсорний пошук. Сенсорно-дискримінаційні розлади (труднощі розрізнення сигналів). Сенсорно-моторні розлади: постуральні порушення та диспраксія. Специфіка маніфестації полісенсорних порушень через поведінкові зриви та кризи в дитячому віці.

МОДУЛЬ 2. Функціонування та корекція систем сенсорного сприйняття

Тема 2.1. Пропріоцептивна система.

М'язово-суглобове чуття: функціонування рецепторів у м'язах, сухожиллях та зв'язках. Прояви пропріоцептивного дефіциту (незграбність, тупання, ламання іграшок). Поняття «важкої роботи» як базового механізму регуляції. Практикум підбору вправ на висіння, штовхання, носіння важких предметів для нормалізації м'язового тону.

Тема 2.2. Вестибулярна система.

Гравітаційне чуття, координація рухів та утримання рівноваги. Волоскові клітини внутрішнього вуха як рецепторний субстрат. Вестибулярна гіперчутливість (страх відриву ніг від землі, заколисування) та гіпочутливість (хронічний пошук хитання, кружляння). Корекційні техніки: регуляція швидкості розгойдування на фітболах, лінійні та кругові рухи, використання балансирів.

Тема 2.3. Тактильна система.

Шкірна чутливість: захисна (протопатична) та розрізнявальна (епікритична) системи. Тактильний захист (оборона) — агресія на випадкові дотики, непереносимість одягу, ярликів, занять із клеєм чи пластиліном. Слабкість тактильної дискримінації. Практикум: глибокий тиск (продавлювання), робота з сухими басейнами, крупами, природними матеріалами.

Тема 2.4. Аудіальна система.

Сприйняття звукових коливань та роль слуху у розвитку мовлення. Анатомія слухового аналізатора. Диференціація фізичного слуху та аудіального сприйняття (обробки звуку). Ознаки розладу аудіальної модуляції та дискримінації в групі ЗДО (непереносимість шуму класу, невміння виділити голос вихователя з фону, труднощі виконання багатоступеневих інструкцій). Корекційні прийоми: шумопоглинальні навушники, ранжування шуму, зміна темпо-ритму мовлення педагога.

Тема 2.5. Візуальна система.

Зоровий аналізатор: периферичний, провідниковий та центральний відділи. Базові візуальні навички (гострота, адаптація до світла, акомодация, окуломоторика). Ознаки зорової гіперчутливості та гіпочутливості (проблема «фігура-фон», втрата рядка при читанні, натикання на предмети). Практикум: візуальні закладки, кольорове маркування підручників/зон, використання кольорових фільтрів (синдром Ірлен).

Тема 2.6. Смакова та нюхова системи.

Хеморецепція: анатомічна специфіка та прямий зв'язок нюху з лімбічною системою (центром емоцій та пам'яті). Сучасні уявлення про 5 базових смаків (включаючи умами). Прояви ольфакторної та оральної гіперчутливості:

екстремальна вибірковість у їжі, непереносимість текстур (вимога пюре після 2 років), страх стоматологів, реакція на запахи парфумів та поту. Оральний та нюховий пошук (гризіння комірців, волосся, неістівних предметів, обнюхування людей). Корекційні стратегії під час перекусів та занять.

МОДУЛЬ 3. Практичні аспекти роботи з дітьми з сенсорними порушеннями

Тема 3.1. Складання сенсорного профілю дитини.

Алгоритм виявлення сенсорної першопричини проблемної поведінки. Організація тривалого спостереження за дитиною у природних умовах (клас, дім, майданчик). Методологія взаємодії з батьками. Робота з анкетами-опитувальниками та реєстраційними бланками. Аналіз результатів: визначення системи, яка зазнала найбільших порушень, та виявлення сильних (компенсаторних) сенсорних систем.

Тема 3.2. Сенсорна дієта.

Сенсорна дієта як індивідуальна структурована програма задоволення сенсорних потреб протягом дня. Правила побудови карти сенсорної дієти, інтеграція в рутину ЗДО та домашній графік. Практикум з диференціації та підбору технік. Контроль рівня стимуляції для запобігання зривам. Лаконічність та простота дієти.

Тема 3.3. Формування сприятливого середовища в ЗДО.

Принцип передбачуваності та безпеки середовища для дитини з ООП. Організація «тихого куточка» (зони розвантаження) в групі/класі. Складання ресурсної «коробки заспокоєння» (антистреси, обтяжувачі, пахучі скриньки, шумопоглинальні окуляри та навушники, тактильні ємності). Зонування простору ЗДО: ігровий, літературний центри, куточок природи, куточок експериментування та конструювання як зони стимуляції збережених сенсорних систем для гармонійного розвитку творчого потенціалу дитини.

3.1. Орієнтовний перелік практичних завдань:

- 1. Проектування профілю:** заповнення та аналіз бланка сенсорного опитувальника (на основі наданого кейсу дитини), побудова індивідуального сенсорного профілю з виділенням зон дефіциту й компенсації.
- 2. Розробка дидактичного/організаційного матеріалу:** створення візуального розкладу дня для ЗДО/початкової школи з інтегрованими «сенсорними паузами» (вправами на важку роботу або тактильне розвантаження).
- 3. Складання карти сенсорної дієти:** розробка індивідуальної карти сенсорної дієти (за шаблоном: час, щоденна процедура, сенсорна техніка, примітки) для дитини з вираженою тактильною або аудіальною гіперчутливістю.
- 4. Кейс-метод «Криза в групі/класі»:** моделювання покрокового алгоритму дій педагога у випадку сенсорного перевантаження та істерики дитини під час уроку/заняття (підбір експрес-технік заспокоєння).

5. **Моделювання простору:** складання специфікації (чек-листа) для наповнення «ресурсної коробки заспокоєння» та планування затишного куточка в конкретній групі ЗДО.

3.2. Орієнтовний перелік питань для самостійного опрацювання:

1. Нейробиологічні механізми диспраксії (порушення моторного планування) та її зв'язок із пропріоцептивним і вестибулярним дефіцитом.
2. Вплив розладів оральної модуляції (тактильної та смакової чутливості ротової порожнини) на формування стійкої відмови від їжі та затримку розвитку мовленнєвої артикуляції.
3. Синдром Ірлен (скотопічної чутливості) в практиці вчителя початкових класів: як відрізнити сенсорний розлад обробки зорової інформації від класичної дислексії.
4. Особливості етикету взаємодії та встановлення меж для дітей, що перебувають в активному «сенсорному пошуку» (нюховому, тактильному, пропріоцептивному), без порушення особистого простору інших учасників групи.

3.3. Орієнтовний перелік тестових питань для підсумкового контролю:

1. Що є першочерговим кроком у роботі педагога з подолання проблемної поведінки дитини, викликаній сенсорними порушеннями?
2. Який метод діагностики розладів сенсорної обробки є найбільш інформативним для розробки індивідуальних стратегій підтримки в ЗДО?
3. Якщо дитина після 2 років категорично відмовляється від твердої їжі й вимагає лише пюреподібної текстури, це може свідчити про:
4. До якого типу інструментів у межах сенсорної дієти належить виконання дитиною «важкої роботи» (наприклад, перенесення коробки з книгами, упор руками в стіну)?
5. Яка анатомічна особливість пояснює той факт, що нюхові стимули здатні викликати миттєву, глибоку емоційну реакцію та залучати довготривалу пам'ять?
6. Яка стратегія є доцільною для дитини з аудіальною гіперчутливістю в умовах шумного шкільного класу або під час святкових лінійок?
7. Що з перерахованого НЕ входить до класичної структури заспокійливого куточка або ресурсної коробки?
8. Якщо дитина постійно кружляє, швидко бігає, розгойдується і не відчуває небезпеки від висоти, вона демонструє прояви:
9. Чому діти з порушенням очної моторики (окуломоторики) та акомодатії зазнають труднощів під час навчання в початковій школі?
10. У чому полягає фізіологічний зв'язок між слуховою та вестибулярною системами під час обробки рухових та звукових відчуттів?
11. Яке головне правило під час організації сенсорної дієти для дитини в закладі освіти?
12. Яка тактика допомагає дитині зі зниженою зоровою чутливістю самостійно орієнтуватися у просторі групової кімнати та знаходити свої речі?

13. Для дітей із яким типом порушень у першу чергу будуть корисні заспокійливі техніки (наприклад, глибоке продавлювання, усамітнення в наметі)?
14. Що з перерахованого є прикладом «організуючої техніки» для ротової порожнини?
15. Яке застереження є обов'язковим при використанні активізуючих технік (наприклад, розпилювання холодної води, швидка музика)?

1. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

Нормативно-правові документи:

1. Закон України про освіту від 05.09.2017 № 2145-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.07.2026).
2. Закон України про дошкільну освіту від 11.07.2001 № 2628-III (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 10.07.2026).
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 10.07.2026).
4. Про затвердження професійного стандарту "Вихователь закладу дошкільної освіти" : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 19.10.2021 № 620-21. URL: <https://me.gov.ua/> (дата звернення: 10.07.2026).
5. Про внесення змін до професійного стандарту вчителя : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 10.07.2026).

Основна література:

1. Белова О. М. Сенсорний профіль та сенсорна дієта в інклюзивній практиці ЗДО : методичні рекомендації. Львів : Світ, 2025. 120 с.
2. Ейрес Е. Джин. Сенсорна інтеграція у дітей. Розуміння прихованих сенсорних розладів / пер. з англ. Київ : ТОВ «Всеосвіта», 2024. 272 с.
3. Крановіц Керол Сток. Ознаки розладів сенсорної інтеграції у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: посібник для «сенсорного дизайнера». Київ : ТОВ «Всеосвіта», 2025. 190 с.

Інтернет-ресурси (Електронні джерела):

1. Національна освітня платформа «Всеосвіта» : вебсайт. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 10.07.2026).
2. Освітній портал «Інклюзивна освіта в Україні» : вебсайт. URL: <https://inc-ua.org/> (дата звернення: 10.07.2026).